

INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS  
*NATURA, ÚS O ABÚS? (2018-2019)*

**L'economia de la natura**

IGNASI PUIG i JOFRE RODRIGO

© 2019, Institut d'Estudis Catalans  
Carrer del Carme, 47. 08001 Barcelona

© Dels autors dels articles

Article rebut l'abril de 2018

Text revisat lingüísticament per Roser Carol i Àlvar Valls

ISBN: 978-84-9965-457-7

DOI: 10.2436/15.0110.22.26

# L'economia de la natura

Ignasi Puig Ventosa<sup>1</sup>, Jofre Rodrigo Aribau<sup>2</sup>

1. Fundació ENT Medi Ambient i Gestió.
2. Xarxa de Custòdia del Territori.

Article rebut l'abril de 2018.

## Sumari

1. EL MARC ECONÒMIC ACTUAL I LA INCIDÈNCIA SOBRE LA CONSERVACIÓ
2. LA SITUACIÓ DELS INCENTIVS FISCALS A LA CONSERVACIÓ
3. INSTRUMENTS ECONÒMICS INNOVADORS PER A LA CONSERVACIÓ
4. UNA MIRADA ECONÒMICA A LA CUSTÒDIA DEL TERRITORI
5. UNA MIRADA ECONÒMICA A LA GESTIÓ COMUNAL
6. CONCLUSIONS

REFERÈNCIES

## 1. EL MARC ECONÒMIC ACTUAL I LA INCIDÈNCIA SOBRE LA CONSERVACIÓ

No ens atrevim a afirmar que amb altres formes d'organització econòmica la qüestió fos necessàriament millor, però certament podem dir que les principals forces subjacents en el sistema econòmic del qual participem comporten una profunda desatenció al patrimoni natural.

D'una banda, la natura té, des d'un punt de vista econòmic, algunes característiques de bé públic: sovint presenta el caràcter dels béns no rivals, és a dir, que la seva utilització per part d'una persona no perjudica les altres (p. ex., el cas dels serveis de regulació o culturals que proveeix). També moltes vegades presenta les característiques dels béns no excluïbles, és a dir, que no es pot impedir amb facilitat la seva utilització per part de les persones (p. ex., les explotacions pesqueres o la capacitat de l'atmosfera com a embornal).

D'altra banda, el fet que els beneficis de la conservació no puguin ser apropiats completament per aquells qui suporten els costos de la gestió fa que el mercat origini un incentiu insuficient a la conservació. De manera anàloga, però en sentit contrari, el sistema també indueix a la generació d'externalitats negatives, és a dir, costos que no són assumits pels seus responsables, sinó traslladats al conjunt de la societat (p. ex., costos ambientals). La majoria d'impactes ambientals poden entendre's econòmicament com a externalitats (que són també ineficiències dels mercats), i moltes esdevenen afectacions al patrimoni natural.

Precisament perquè aquestes són dinàmiques intrínseques al nostre sistema econòmic, és generalment reconeguda la necessitat d'adoptar polítiques públiques que siguin regides per una altra lògica i que puguin vetllar per la conservació i la gestió del patrimoni natural.

Aquestes polítiques s'articulen des de l'escala internacional (Conveni sobre Diversitat Biològica o Xarxa Natura 2000) fins a la local, tot i que, en general, la perspectiva econòmica no hi juga un paper rellevant. Un focus en l'aspecte econòmic l'ha posat la iniciativa «The Economics of Ecosystems and Biodiversity» (TEEB), impulsada pel Programa de les Nacions Unides pel Medi Ambient (PNUMA) i que té per objectiu posar en relleu els valors de la biodiversitat i els serveis ecosistèmics en la presa de decisions a tots els nivells.

A Catalunya, la menció als aspectes econòmics en la Llei 12/1985, del 13 de juny, d'espais naturals és nul·la. En canvi, a l'Estratègia del Patrimoni Natural i la Biodiversitat

de Catalunya, en procés d'aprovació, les consideracions econòmiques s'hi han incorporat d'una manera molt més preeminent.

Val a dir que en l'Estratègia la presència dels aspectes econòmics és més destacada i inclou, per exemple, l'objectiu d'«establir un nou marc legal i fiscal favorable a la conservació» dins dels seus objectius estratègics (Àmbit 5).

Alguns estudis també han començat a calcular l'impacte econòmic de les polítiques de conservació. Així, l'Institut Cerdà (2015) va estimar que per cada euro que s'inverteix en gestió en els espais naturals protegits de Catalunya es generen 8,8 euros en forma de valor afegit brut en diverses activitats econòmiques.

Conceptes com el de serveis ambientals o ecosistèmics ajuden a posar en valor el paper econòmic principal que tenen els ecosistemes. Seria, però, contraproduent (a banda d'erroni), caure en una visió massa economicista per a valorar el patrimoni natural, ja que, d'una banda, el valor econòmic només és un dels múltiples valors, i de l'altra, els diners només representen una part del valor econòmic.

Tot i que són nombrosos els estudis que tracten de monetitzar els beneficis dels serveis ambientals —des d'alguns de més generals a escala global<sup>1</sup> o europea<sup>2</sup> fins a d'altres de més locals i acotats—, cal reivindicar que no s'han de traduir necessàriament a valors monetaris els beneficis del patrimoni natural per fer palesa la seva vital importància econòmica. Traduir-ho tot a diners suposaria acceptar un llenguatge imposat al qual li mancava el sentit fins i tot des d'un punt de vista econòmic: l'economia és molt més que els diners, és la gestió intel·ligent de recursos escassos, i la qüestió dinerària és només un dels elements a tenir en compte.

## 2. LA SITUACIÓ DELS INCENTIVS FISCALS A LA CONSERVACIÓ

Actualment, els incentius específicament creats amb finalitats de conservació per part de la Generalitat són molt escassos. Se'n poden citar bàsicament dos:

— Pel que fa a propietaris de finques, hi ha una reducció de l'impost de successions i donacions per l'adquisició de béns de patrimoni natural ubicats en espais integrats al Pla d'Espais d'Interès Natural o pertanyents a la Xarxa Natura 2000 (art. 27 i 28 de la Llei

---

1. El més famós dels quals és Costanza *et al.* (1997) i la seva actualització Costanza *et al.* (2014).

2. IEEP (2013) il·lustra la importància econòmica dels serveis ambientals i evidencia que aquests estan molt per sobre dels pressupostos dedicats a la seva conservació.

19/2010, del 7 de juny). Aquesta reducció està condicionada al fet que l'adquisició de finques sigui realitzada pel cònjuge, els descendents, els ascendents o els col·laterals fins a tercer grau, i que qui adquireixi el bé el mantingui durant un període mínim de deu anys. La reducció equival al 95 % del valor de la finca i s'aplica sobre la base imposable de l'impost.

— Deducció en la part corresponent a la comunitat autònoma de la quota íntegra de l'IRPF per donacions dineràries a entitats ambientals, de conservació del patrimoni natural i de custòdia del territori. La deducció és del 15 % de la quantitat donada, amb un llindar màxim del 5 % de la quota autonòmica de l'impost. Aquesta deducció fou establerta per la Llei 16/2008, del 23 de desembre, de mesures fiscals i financeres, en el seu article 34. L'any 2010, 1.621 declarants van sol·licitar aquesta deducció, amb un import de deducció total de 24.369,15 euros, fet que il·lustra la seva molt petita incidència.

Aquestes mesures cal veure-les en el context de la resta d'iniciatives de fiscalitat ambiental articulades per la Generalitat de Catalunya (cànon de l'aigua, cànon sobre la disposició de residus, impost sobre l'emissió d'òxids de nitrogen a l'atmosfera produïda per l'aviació comercial, impost sobre l'emissió de gasos i partícules a l'atmosfera produïda per la indústria, etc.). Si bé aquestes mesures no persegueixen de manera explícita incentivar la conservació del patrimoni natural, és evident que hi contribueixen indirectament, i cal aprofundir en el seu desenvolupament.

Hi ha algunes iniciatives més a nivell estatal o a nivell municipal,<sup>3</sup> però això no varia la percepció global que en conjunt els incentius fiscals a la conservació són escassos. De fet, en força casos, els possibles beneficis fiscals deriven de la naturalesa de l'entitat (p. ex., en el cas d'entitats de custòdia del territori sense ànim de lucre) o de la naturalesa de l'activitat (p. ex., forestal o agrícola), no pas del fet que la finalitat sigui la conservació del patrimoni natural.

Cal també fer una breu menció a les iniciatives de caràcter municipal, tot i que les possibilitats d'actuació són escasses i venen determinades per la llei estatal d'hisendes locals (Reial Decret Legislatiu 2/2004, del 5 de març, pel qual s'aprova el text refós de la Llei Reguladora de les hisendes locals).

Pel que fa als impostos municipals, tot i que la llei no inclou explícitament cap bonificació relativa a la conservació del patrimoni natural del territori, els propietaris i les

---

3. Barreira *et al.* (2010).

entitats conservacionistes o signatàries dels acords de custòdia podrien gaudir d'alguns beneficis fiscals atesa la naturalesa agrícola o forestal dels terrenys o la naturalesa jurídica de les entitats. Aquest és el cas, però no únicament, de l'impost sobre béns immobles, que és el més important dels impostos municipals.<sup>4</sup>

Pel que fa a les taxes, les principals opcions dins el marc legal actual passen per la instauració de taxes per l'aprofitament especial o l'ús privatiu del domini públic (en espais naturals de titularitat pública). En aquests casos, els Ajuntaments disposen de l'opció de cobrar taxes ja sigui per accedir-hi (per qualsevol mitjà o només amb mitjans motoritzats), per l'aparcament o per la recol·lecció de bolets o fruits silvestres.<sup>5</sup> També podria gravar-se l'ocupació del domini públic forestal amb instal·lacions i/o aparells aliens a l'activitat pròpiament forestal.

Cal també mencionar una iniciativa de caràcter municipal, que si bé no recau dins d'una definició estricta de fiscalitat ambiental, té un notable interès: diversos municipis catalans han decidit afectar un percentatge de la recaptació de l'impost sobre béns immobles (IBI) al desenvolupament de polítiques municipals de gestió del patrimoni natural. En són exemples Maçanet de la Selva o Santa Coloma de Farners, on l'afectació aprovada ha estat del 0,5 %. Això garanteix una certa estabilitat als fons municipals destinats a gestió de flora, fauna, paisatge, col·laboració amb entitats conservacionistes, etc.

Malgrat l'interès d'aquestes iniciatives, malauradament la problemàtica de fons amb les finances municipals és que des d'un punt de vista d'ingressos tributaris, la normativa provoca als ajuntaments un incentiu major a optar per polítiques de transformació del sòl que per polítiques de conservació i gestió del patrimoni natural. Hi ha diversos ingressos fiscals municipals associats a la transformació de sòl, ja siguin puntuals (com ara taxes urbanístiques o l'impost sobre construccions, instal·lacions i obres) o recurrents (com ara l'IBI, que és més alt en les finques urbanes que en les rurals), als quals cal afegir ingressos puntuals derivats de convenis urbanístics o de la venda de sòls municipals revalorats després d'un canvi en la seva qualificació urbanística. Entre molts altres factors, aquesta dinàmica en els ingressos municipals és un dels elements que explica la bombolla urbanística i com els ajuntaments van participar-hi (Puig i González, 2009).

---

4. Puig i Calaf (2012) ofereix una anàlisi detallada dels beneficis fiscals recollits a la llei estatal reguladora de les hisendes locals pel que fa als impostos i taxes que poden ser utilitzats amb finalitat d'incentivar actuacions de conservació del patrimoni natural o entitats que tinguin aquesta finalitat.

5. Diferents exemples de cadascuna d'aquestes taxes es troben recollits a Puig *et al.* (2014).

Malauradament, el marc normatiu no ha canviat i per als ajuntaments, si més no a curt termini, continua sent més atractiu transformar el sòl que fer polítiques de conservació i gestió. Ni té sentit que els municipis puguin tenir incentius per a fer polítiques excessives de transformació del sòl, ni en té que els que opten per polítiques de conservació que originen beneficis ambientals més enllà del municipi vegin limitada la seva capacitat econòmica.

Moltes de les polítiques ambientals combinen accions per a regular, frenar o desincentivar aspectes que causen impactes, amb accions de foment, incentiu o directament execució d'activitats alternatives (és, per exemple, el cas de l'energia amb la limitació de les emissions de gasos d'efecte hivernacle i amb la promoció de les renovables, o de l'aigua amb la regulació dels efluent contaminants i la construcció de depuradores, etc.). Aquest també és el cas de les polítiques de patrimoni natural, que integren accions limitadores d'activitats perjudicials (com ara aspectes de la planificació territorial) i accions adreçades a desplegar activitats afavoridores (desenvolupament del coneixement científic, suport a la custòdia del territori, potenciació d'activitats agrícoles, ramaderes i forestals d'alt valor natural, etc.).

Tanmateix, cal constatar que a escala internacional han predominat els instruments fiscals encaminats a desincentivar males pràctiques (per la via de l'aplicació del principi «qui contamina, paga»), més que no pas els instruments encaminats a afavorir fiscalment les bones pràctiques (per la via de beneficis fiscals sobre qui les porta a terme). Això és molt visible en àmbits com l'energia (p. ex. amb forta pressió fiscal sobre alguns combustibles fòssils), la contaminació atmosfèrica o els residus (amb nombrosos exemples d'impostos sobre les emissions a l'aire o sobre l'abocament o la incineració de residus). Això no obstant, en l'àmbit del patrimoni natural, pel que fa als instruments fiscals, s'ha tendit més a optar pels instruments afavoridors (basats en beneficis fiscals) que no pas pels desfavoridors, basats a gravar.

Tot i que a més petita escala, perquè el concepte de fiscalitat ambiental està molt menys desplegat, aquesta mateixa tendència s'observa a Catalunya. És a dir, els instruments de fiscalitat ambiental desplegats fins ara s'han centrat principalment en l'energia, l'aigua, la contaminació atmosfèrica o els residus, mentre que pel que fa a l'àmbit del patrimoni natural, tant les poques realitats que hi ha com la majoria de propostes fetes han optat pels beneficis fiscals.

Les raons d'això poden ser diverses, potser especialment la naturalesa transversal dels aspectes que afecten el patrimoni natural (com ara la política industrial o de sòl) i el



fet que la majoria d'aquests no recauen competencialment dins de les administracions responsables de la seva conservació, que, per tant, es veuen limitades a actuar sobre les activitats directament vinculades a la conservació.

Si bé cal posar en valor que els instruments de fiscalitat ambiental sobre aigua, residus, aire, energia, etc. tenen també un important paper indirecte sobre la conservació del patrimoni natural i la biodiversitat, és molt rellevant poder incidir des de l'òptica de la conservació sobre aquests instruments o bé crear-ne de nous, cosa que s'haurà de fer amb l'impuls de l'Administració directament responsable de les polítiques de conservació, però amb la necessària implicació del Departament d'Economia com a responsable de l'Administració tributària i del departament directament responsable de l'àmbit gravat (p. ex., indústria o sòl). Això apunta necessàriament a una acció coordinada.

Algunes propostes concretes d'actuació podrien ser, entre d'altres:

— Impost sobre el canvi d'ús del sòl. Aquest tribut es justificaria per l'impacte ambiental de l'ocupació del sòl per a usos no naturals: ocupació de l'espai, impermeabilització del sòl, etc. En concret, podria gravar els projectes d'urbanització desenvolupats a Catalunya en el moment de la seva aprovació, i seria pagat pels promotors del projecte, en substitució dels propietaris del sòl. La base imposable podria ser la superfície del sòl afectada per les actuacions d'urbanització. Suposant un tipus impositiu de 20 €/m<sup>2</sup>, la recaptació podria situar-se entre 330 i 550 M€/any.<sup>6</sup>

— Impostos sobre certes actuacions fetes en sòl no urbanitzable. Moltes de les actuacions permeses en sòl no urbanitzable s'allunyen de la naturalesa rústica d'aquest tipus de sòl i poden tenir un impacte ambiental considerable. En aquest sentit, es planteja gravar certes activitats que generin un impacte sobre el patrimoni natural. El nou impost gravaria les actuacions en sòl no urbanitzable que, tot i ser admissibles d'acord amb la normativa urbanística aplicable, no fossin les pròpies del medi rural (no directament relacionades amb l'agricultura i la ramaderia).

Diverses comunitats autònomes apliquen impostos sobre algunes actuacions concretes en sòl no urbanitzable, com el transport per cable associat a pistes d'esquí a Aragó (derogat), infraestructures elèctriques (p. ex., a Astúries), embassaments (p. ex., a Castella i Lleó) o instal·lacions de telecomunicacions (p. ex., a Extremadura). A França, la *taxe départementale d'espaces naturels sensibles*, que gravava l'expedició de llicències

---

6. ENT Medi Ambient i Gestió (2013). Preparació, conducció i acompanyament d'un grup de treball tècnic sobre instruments fiscals i conservació del patrimoni natural i la biodiversitat. Per encàrrec del Departament de Territori i Sostenibilitat.

d'obres per a qualsevol nova construcció o ampliació d'una de preexistent que es dugués a terme en el territori del departament, també constitueix un precedent interessant. Altres exemples d'actuacions gravades podrien ser infraestructures, equipaments, instal·lacions esportives (com ara camps de golf), estacions de subministrament de carburants, etc.

Es proposa l'establiment d'un tipus impositiu que s'aplicaria sobre la superfície afectada per l'actuació, per afavorir la compacitat i la racionalització de l'ús del sòl. Sobre aquest es podria aplicar un coeficient multiplicador per a aquelles actuacions gravables que se situïn dins d'espais d'interès natural. La recaptació podria ser al voltant de 2 M€/any.<sup>7</sup>

— Impuestos sobre activitats extractives (p. ex., pedreres o mineria de sal). Aquest impost gravaria les extraccions de certs materials a cel obert sobre les quals la Generalitat de Catalunya té competència, sobre la base de les quantitats extretes. Més enllà de la recaptació, crearia un desincentiu a l'extracció de matèries primeres i fomentaria així indirectament el seu reciclatge. La seva recaptació podria ser al voltant de 18 M€/any.<sup>8</sup> Hi ha diversos antecedents a nivell internacional que podrien servir com a exemple per al seu disseny.

En el cas de la mineria de sal, una possibilitat alternativa seria gravar l'abocament dels seus residus, pels impactes ambientals que ocasionen (augment de la salinitat i del contingut d'arsènic de les aigües dels rius Cardener i Llobregat i de les aigües subterrànies) i per les inversions públiques que comporta la seva mitigació (més de 300 milions d'euros gastats). Aquest impost afectaria principalment les mines de sal de Súria i Sallent i podria suposar una recaptació anual d'entre 10 i 27 milions d'euros.<sup>9</sup>

A banda de tributs concebuts per a desincentivar accions perjudicials per a la conservació, també es podria pensar en instruments fiscals afavoridors de pràctiques positives per a la conservació. Així, per exemple, es podrien plantejar beneficis fiscals per accions beneficioses per al patrimoni natural. Per exemple, en el cas de l'IRPF es podrien aplicar deduccions de la quota per: a) donació de finques amb valors naturals a

---

7. Ídem.

8. ENT Medi Ambient i Gestió (2006). *Proposta d'instruments econòmics i fiscals per a l'avantprojecte de llei de conservació de la biodiversitat i el patrimoni natural de Catalunya*. Per encàrrec del Departament de Medi Ambient i Habitatge.

9. ENT Medi Ambient i Gestió (2013) *Preparació, conducció i acompanyament d'un grup de treball tècnic sobre instruments fiscals i conservació del patrimoni natural i la biodiversitat*. Per encàrrec del Departament de Territori i Sostenibilitat.

favor d'entitats de conservació; b) constitució d'un dret real d'usdefruit, d'aprofitament parcial o d'altres a favor d'entitats de conservació; c) subvencions rebudes per a la millora ambiental de finques i despeses de conservació i millora en els territoris amb acords de custòdia. També hi hauria opcions en l'impost sobre successions i donacions.

Totes aquestes propostes podrien concebre's dins d'una estratègia més àmplia d'aprofundiment de la fiscalitat ambiental, que encara té un pes molt baix a Catalunya. Realment, caldria una autèntica reforma fiscal ecològica (RFE). Per RFE s'entén no tan sols un increment puntual dels impostos ambientals, sinó una orientació generalitzada de la tributació cap a l'objectiu de la sostenibilitat. Això passa per donar més pes a la tributació ambiental, creant nous tributs, però també reformant i augmentant altres tributs ja existents, alhora que aquesta recaptació addicional permet (si així es desitja) rebaixar altres tributs més distorsionadors de l'activitat econòmica, assolint una neutralitat en la recaptació. La seva materialització generalment comporta l'augment dels tributs sobre l'energia i altres amb forta capacitat recaptadora (però també d'altres), i una rebaixa de la pressió fiscal sobre el factor treball. Un dels principals avantatges de la idea de RFE és el que es coneix com a doble dividend: beneficis simultanis en matèria ambiental i en matèria de llocs de treball.

El punt de partida és força crític, perquè Espanya es troba a la cua de l'aplicació de la fiscalitat ambiental a Europa (concretament, l'1,83 % del PIB enfront de la mitjana europea del 2,40 %, l'any 2017)<sup>10</sup> i Catalunya —excepte en matèria d'aigua i residus, i més recentment en matèria d'emissions produïdes per l'aviació comercial— tampoc no ha estat pionera o especialment activa fins fa poc.

Cal dir, tanmateix, que les possibilitats d'acció en matèria tributària es troben completament condicionades pel marc competencial. La Generalitat no disposa de competències sobre els principals aspectes tributaris (p. ex., IVA, impost sobre societats, el gruix de la fiscalitat sobre els hidrocarburs, cotitzacions socials, etc.). Per tant, en el context actual, les possibilitats d'avançar de manera generalitzada en una RFE són mínimes, cosa que no impedeix que es puguin fer avenços rellevants en matèria d'instruments concrets de fiscalitat ambiental.

D'altra banda, com hem vist, el marge dels ens locals per a aplicar mesures de fiscalitat ambiental també està molt constret per la llei estatal reguladora de les hisendes

---

10 Eurostat (2019) Environmental tax statistics. <[https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Environmental\\_tax\\_statistics](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Environmental_tax_statistics)>

locals. Malgrat que pot haver-hi nombrosos casos en què encara no s'estiguin aprofitant els petits marges que la llei permet per estimular fiscalment la conservació a escala local, certament convindria reformar el marc per tal que les possibilitats fossin de més abast.

En aquest sentit, una primera opció seria possibilitar la creació de nous tributs municipals que fessin els ajuntaments menys dependents dels ingressos vinculats a l'activitat urbanística, com ara un impost sobre la pernoctació en establiments turístics.

Una segona possibilitat seria permetre la diferenciació de les quotes segons criteris ambientals. Per exemple, en el cas de l'IBI, es podrien gravar en major mesura les urbanitzacions de baixa densitat o aïllades que les construccions en teixit urbà continu, atès el seu superior consum de territori i recursos naturals i el cost més alt de prestació de molts serveis públics. Una altra possibilitat seria aplicar tipus diferenciats segons la certificació energètica dels edificis.

En un sentit similar, es podria establir la diferenciació de les quotes de l'ICIO segons el tipus de sòl on tenen lloc les construccions associades, per exemple si l'obra, instal·lació o construcció es porta a terme en sòl prèviament urbanitzat o si, al contrari, es tracta d'un nou desenvolupament urbanístic amb un consum de sòl associat. Aquesta diferenciació caldria que es traslladés també a la seva assignació dins dels pressupostos. A diferència del que s'esdevé en l'actualitat, en què aquests ingressos són considerats corrents, caldria que es reconegués als ingressos derivats d'actuacions en sòl de nova ocupació la seva naturalesa clarament extraordinària, de manera que es computessin com a ingressos de capital en els pressupostos. D'aquesta manera s'evitaria que es financessin despeses corrents amb aquests ingressos extraordinaris.

Finalment, una altra opció, de més gran abast, seria crear un fons de compensació entre municipis per repartir part dels ingressos tributaris derivats dels processos de nova ocupació de territori. La captura d'aquests ingressos pot constituir per a alguns municipis un incentiu per a urbanitzar per sobre de les necessitats reals. En canvi, municipis que opten per una estratègia de conservació del medi —ja sigui voluntàriament o perquè tenen una gran part del territori protegit amb figures d'ordenació supramunicipal— es veuen exclosos d'aquests ingressos. La creació d'un fons de compensació que transferís part d'aquests recursos dels municipis amb més activitat constructiva cap als de menys activitat constructiva comportaria, en primer lloc, minimitzar els incentius econòmics de construir en excés, i en segon lloc, compensar els municipis que optin per la conservació del medi. S'ha de tenir en compte que els beneficis ambientals de conservar el patrimoni

natural sobrepassen els límits municipals i, per tant, seria just que aquests beneficis globals es traduïssin en una compensació econòmica.

### 3. INSTRUMENTS ECONÒMICS INNOVADORS PER A LA CONSERVACIÓ

Sovint, davant la migradesa dels pressupostos públics destinats a gestió del patrimoni natural s'ha argumentat la necessitat de nous recursos. La veritat és que creiem que, com per a la majoria de polítiques, els recursos que han de nodrir les polítiques de gestió del patrimoni han de provenir de tributs i, en tot cas, el que cal és que aquestes polítiques guanyin prioritat i consegüentment rebin més recursos. Tot i així, hi ha diversos instruments de caràcter innovador que podrien constituir una aportació suplementària d'ingressos.

Un primer exemple seria la loteria i els jocs administrats per l'Administració. Si bé tenen com a principal objectiu contribuir a les arques públiques, des del seu començament també han estat directament lligats a finançar activitats socials, culturals o esportives. En aquest sentit, podria encabir-se dins la regulació d'aquesta activitat que una part del benefici es destinés a organitzacions no lucratives dedicades al desenvolupament de projectes de conservació del patrimoni natural o bé a partides de la pròpia Administració directament vinculades a aquest objectiu.

Un cas d'èxit és la Heritage Lottery Fund del Regne Unit.<sup>11</sup> Aproximadament, un 20 % del total dels ingressos d'aquesta loteria nacional es destinen a la conservació i recuperació del patrimoni arquitectònic històric i del patrimoni natural, fet que suposa uns 340 milions d'euros anuals.

Les loteries privades també són una opció interessant. Un exemple replicat a molts estats europeus ha estat la Dutch National Postcode Lottery.<sup>12</sup> Aquesta loteria va ser creada l'any 1989 per part de l'empresa Novamedia i destina el 50 % dels ingressos a finalitats socials, entre les quals hi ha la conservació del patrimoni natural (en total uns 350 milions d'euros anuals).

Una altra mesura per obtenir finançament derivat de l'ús dels espais naturals podria ser l'establiment de tarifes d'entrada per a particulars o sobre l'estacionament de vehicles.

---

11. <<https://www.hlf.org.uk>>.

12. <[www.postcodeloterij.nl](http://www.postcodeloterij.nl)>.

Amb la recaptació es podrien portar a terme tasques de manteniment dels espais. Ja n'hi ha alguns exemples, tant en espais públics com privats.

De totes maneres, la institució d'aquestes tarifes només és factible en espais la morfologia dels quals permet canalitzar l'accés a través d'uns pocs punts. A més, i més important, aquesta mesura hauria de ser compatible amb la conservació dels valors naturals, cosa que es pot esdevenir més fàcilment si la mesura desincentiva la sobrefreqüentació.

D'altra banda, aquestes mesures acostumen a veure's envoltades d'una certa polèmica pel fet que els ciutadans estan habituats a un accés gratuït al medi natural, amb independència de la titularitat de les finques, i, per tant, poden ser vistes com una mercantilització d'un bé comú.

Una altra opció seria avançar en el concepte de pagament per serveis ambientals (PSA). Es tracta d'una tipologia d'instruments econòmics de política ambiental que tenen l'objectiu d'incentivar els proveïdors d'un determinat servei ambiental al seu manteniment, per la via d'un pagament que efectuen els beneficiaris del servei. Aquest pagament compensa els proveïdors per tal que continuïn garantint la prestació del servei, mentre que els beneficiaris continuen gaudint dels serveis ambientals, fet que per a ells és preferible —tot i el pagament efectuat— que no pas patir els costos que representaria la pèrdua dels serveis ambientals.

Aquests instruments han estat àmpliament utilitzats (vegeu, per exemple, Pagiola, 2002; Engel *et al.*, 2008) i s'han mostrat com una eina útil per a la conservació de diferents serveis ambientals, en particular el manteniment de la biodiversitat i el segrest de carboni, el manteniment de conques i la qualitat de l'aigua. Tot i així, la seva utilització ha estat més habitual a l'Amèrica Llatina o a Àsia que no pas a Europa, potser perquè l'Administració aquí ja fa algunes de les funcions que en altres llocs s'atribueixen a aquests esquemes.

Es tracta d'instruments que sobre el paper podrien funcionar en alguns casos com a acords voluntaris purament entre privats, però en la pràctica totalitat dels casos l'Administració hi juga un paper important, ja sigui de mediació o especialment de representació dels beneficiaris dels serveis ambientals, i per tant, de pagador de les compensacions als proveïdors dels mateixos.

Des dels anys noranta, també s'han anat desenvolupant mecanismes de compensació per la pèrdua de biodiversitat (*Biodiversity Offsets*). Els bancs de conservació són un mecanisme de mercat que comercialitza crèdits generats per accions beneficioses per a la

biodiversitat per tal de compensar els impactes negatius associats a un pla, un programa o un projecte. D'aquesta manera, es busca que el balanç ambiental final s'acosti al màxim possible a zero (el que s'anomena pèrdua neta zero) o fins i tot que sigui positiu (guany net de biodiversitat). Cal tenir en compte, però, que aquestes compensacions no sempre són possibles, i cal, per tant, evitar que aquest instrument pugui acabar justificant certs impactes negatius que simplement caldria que no es produïssin. Els bancs de conservació han sigut inclosos en la legislació espanyola a través de la Llei 21/2013, del 9 de desembre, d'avaluació ambiental.

En aquest context de possibles recursos de diversa naturalesa, pot tenir sentit disposar d'un fons de conservació del patrimoni natural que els aglutini. Així, el Fons del Patrimoni Natural de Catalunya fou creat per la disposició addicional 10 de la Llei 4/2017, de pressupostos de la Generalitat de Catalunya per al 2017. Amb la creació del fons ja es va establir que havia de dotar-se com a mínim amb el 25 % dels ingressos obtinguts de l'impost sobre les emissions de diòxid de carboni dels vehicles de tracció mecànica. Aquest percentatge fou incrementat fins al 50 % per la disposició final tretzena de la Llei 16/2017, de l'1 d'agost, del canvi climàtic.

La recaptació total o parcial d'altres dels tributs que es plantegen en aquest treball, així com altres tipus d'ingressos (multes, donacions, aportacions pressupostàries, etc.), podrien tenir també com a destinació el Fons del Patrimoni Natural. Aquesta multiplicitat de fonts d'ingressos i la seva afectació a la finalitat del fons permetrien una dotació econòmica més elevada i més estable per a les polítiques de conservació.

Disposar d'un fons operatiu seria un facilitador per a la creació d'una Agència de la Natura, a la qual el fons podria estar adscrit. L'Agència ha estat una reivindicació llargament reclamada per col·lectius rurals i conservacionistes, i permetria una gestió més àgil que, juntament amb el fons, possibilitaria superar la permanent infradotació de recursos econòmics que han patit les polítiques de conservació a Catalunya.

Cal dir que dins del Departament de Territori i Sostenibilitat ja hi ha altres agències, com l'Agència Catalana de l'Aigua i l'Agència de Residus de Catalunya, que disposen dels respectius tributs ambientals de llarga tradició (cànon de l'aigua i cànon sobre la disposició dels residus).

#### **4. UNA MIRADA ECONÒMICA A LA CUSTÒDIA DEL TERRITORI**

La custòdia del territori pot definir-se com un conjunt d'estratègies i instruments que pretenen implicar els propietaris i els usuaris del territori en la conservació i el bon ús dels valors i els recursos naturals, culturals i paisatgístics a llarg termini (Sabaté, 2015). Els seus principis es basen en l'entesa (acords de custòdia) entre entitats sense ànim de lucre (les entitats de custòdia del territori) i propietaris i usuaris de terrenys amb valors comuns a conservar (pagesos, pastors i ramaders, silvicultors, societats de caçadors i de pescadors, etc.).

Els acords de custòdia són majoritàriament documents escrits en els quals s'estableixen voluntàriament el conjunt de compromisos i pautes de col·laboració que assumeixen l'entitat de custòdia i el propietari o usuari concernit. Les accions programades a mitjà i a llarg termini, normalment plasmades en un pla de gestió, tenen per objectiu principal la conservació del patrimoni natural, cultural i paisatgístic. Des del febrer de 2017, el Llibre sisè del Codi Civil de Catalunya, relatiu a les obligacions i els contractes, regula el contracte de custòdia del territori.<sup>13</sup>

La Xarxa de Custòdia del Territori (XCT), entitat de segon nivell que agrupa la majoria d'entitats de custòdia de Catalunya (ECT), elabora des del 2003 amb periodicitat bianual l'inventari d'acords de custòdia a Catalunya. El VII Inventari (2017) ha comptabilitzat 69 ECT que gestionen 765 acords de custòdia amb una superfície aproximada de 40.072 ha, que representa l'1,25 % del territori de Catalunya. El 60 % de les ECT són privades (32 associacions i 9 fundacions) i la resta són públiques (principalment ajuntaments i consorcis).

Segons dades extretes de l'estudi *Anàlisi dels recursos i necessitats de les entitats de custòdia del territori membres de la XCT* (Rodrigo, 2015), l'any 2014 les ECT tenien un pressupost mitjà de 100.000 €<sup>14</sup> i l'origen dels seus ingressos requeia principalment en els fons propis (40 %) i en fons públics de la Generalitat (29,8 %).<sup>15</sup> A causa de la crisi econòmica que va començar l'any 2008, les ECT han reduït els ingressos d'origen públic

---

13. Aquest fet té transcendència no tan sols pel reconeixement que representa cap a la custòdia del territori com a filosofia per a la conservació del nostre patrimoni natural, cultural i paisatgístic, sinó perquè és una regulació pionera a Europa i una fita important per al seu desenvolupament.

14. Aquesta mitjana s'ha obtingut amb una mostra de 14 entitats excloent la Fundació Catalunya - La Pedrera, ja que distorsionava els resultats finals degut al seu excepcional volum econòmic respecte a la resta d'entitats. En cas d'incorporar-la, el pressupost mitjà augmentava fins a 230.000 € aproximadament.

15. La distribució de les fonts d'ingressos de les ECT pot variar significativament d'un any a l'altre en funció de les línies de subvenció obertes cada any i de l'èxit en la captació de fons públics (especialment de fons europeus, que són comparativament quantitats més elevades).



(principalment per les retallades) i han augmentat els ingressos per fonts pròpies com a estratègia de substitució dels fons públics. Aquesta situació ha portat moltes ECT a buscar noves opcions de finançament, innovant i reforçant la seva viabilitat econòmica futura. Cal destacar que els ingressos per fons públics europeus són quasi inexistent (0,4 %). Tot i així, recentment les ECT han començat a optar per aquests fons i els resultats econòmics s'evidenciaran en un futur proper.

Pel què fa a l'equip humà, l'any 2014 les ECT tenien una mitjana de 2,5 persones fixes en plantilla i preveien un augment d'un 40 % a mitjà termini. Un 15 % de les ECT funcionaven exclusivament amb treball de voluntaris.

Al nostre territori, la biodiversitat va molt lligada al manteniment de l'activitat econòmica rural i agrària. És per això que la custòdia del territori pretén també conservar aquells usos i activitats econòmiques que contribueixen al manteniment d'aquests valors, actuant així com un element dinamitzador de l'economia local i un revulsiu per al desenvolupament sostenible. Malauradament, no es disposa de dades econòmiques precises del sector de la custòdia, i per tant, s'ha optat per mencionar alguns casos d'èxit que han generat noves oportunitats d'activitat econòmica i d'ocupació arrelada al territori i als seus recursos (basades majoritàriament en la posada en valor del territori, dels seus productes, del seu atractiu i del seu posicionament estratègic):

— Fundació Emys: En col·laboració amb la Fundació Astres, han creat un obrador ecològic de melmelades, que es venen a més de 250 punts de venda a Espanya, i un rebost de productes de custòdia i proximitat. Aquest projecte socioambiental ocupa sis persones, quatre de les quals tenen discapacitat intel·lectual. La previsió de facturació conjunta per a l'any 2018 és de 200.000 €. Actualment, la Fundació Emys té acords de custòdia amb vuit pagesos de la zona que els serveixen producte.

— SEO / Birdlife: Riet Vell és un projecte demostratiu de desenvolupament sostenible que SEO / BirdLife ha establert al delta de l'Ebre i que consisteix a fer compatible l'agricultura ecològica de l'arròs i la recuperació d'hàbitats naturals de zones humides, amb criteris de recerca aplicada. Els principals productes comercialitzats són l'arròs i la pasta ecològics. També desenvolupen programes específics d'investigació, conservació, difusió, ús públic, educació ambiental i voluntariat.

— SUBMON: L'any 2013 va néixer el concepte de peix de custòdia, que identifica el peix capturat en un espai de custòdia marina, de manera artesanal, amb arts selectives, que respecten el medi marí i les espècies que hi viuen (p. ex., cetacis com ara dofins i balenes). Alhora, incentiva el consum d'espècies poc conegudes, però d'elevat valor

gastronòmic, per disminuir la pressió sobre aquelles espècies més comercials i que actualment es troben sobreexplotades. Per tercer any consecutiu s'ha dut a terme una campanya d'informació a peixateries i consumidors als mercats de Barcelona, amb el suport de l'Ajuntament.

— Arrèlia/Territoris Singulares: Les finques amb acords de custòdia, per la importància dels valors naturals i paisatgístics que acullen, solen oferir bones oportunitats per a dur-hi a terme activitats ecoturístiques que, a més a més, es poden complementar amb altres modalitats turístiques (turisme rural, gastronòmic, etc.). Arrèlia és un portal de venda impulsat per la XCT i destinat a oferir un conjunt de productes i paquets d'ecoturisme en espais naturals que són conservats per part d'ECT a través d'acords i col·laboracions amb els propietaris i/o usuaris dels terrenys. El projecte té la voluntat d'oferir una alternativa de sostenibilitat i una font d'ingressos per a les entitats de custòdia.<sup>16</sup> Des de l'any 2018, el projecte Arrèlia està gestionat directament per un grup d'entitats de custòdia que s'han constituït en cooperativa de serveis i que sota la marca Territoris Singulares pretenen professionalitzar l'activitat econòmica d'aquest projecte.

També cal destacar que algunes entitats de custòdia treballen activament per facilitar l'accés a la terra de joves agricultors agroecològics per tal d'afavorir el desenvolupament rural, fixant població jove i recuperant terres fèrtils per al cultiu i varietats agrícoles locals, tot recuperant hàbitats i millorant la biodiversitat de les àrees custodiades (Rodrigo i Rioufol, 2017).

Finalment, direm que la responsabilitat social empresarial (RSE) i la custòdia del territori tenen algunes característiques comunes com la responsabilitat, la voluntarietat i el diàleg i l'aproximació entre els agents (Xarxa de Custòdia del Territori, 2010). Actualment, moltes empreses comencen a ser conscients que el seu èxit està també vinculat a la seva orientació cap a nous valors i rèdits menys tangibles que puguin ser apreciats pel consumidor. Col·laborar en la conservació del patrimoni natural dona prestigi i reputació social a l'empresa i un cert valor afegit als seus productes, i permet formar el seu personal en aquest àmbit. Iniciatives com el programa «Empreses d'acord amb la Terra», promogut per la XCT, fomenten aquest tipus de processos.<sup>17</sup>

---

16. <<http://arrelia.cat/>>.

17. <<http://www.xct.cat/ca/iniciatives/empresesdacordamblaterra.html>>.

## 5. UNA MIRADA ECONÒMICA A LA GESTIÓ COMUNAL

Històricament, l'economia clàssica i neoclàssica han menystingut i interpretat erròniament les característiques dels béns comuns i la gestió comunal. La famosa «tragèdia dels comuns» preconitzada per Garrett Hardin (1968) va ser refutada per la premi Nobel d'Economia Elinor Ostrom amb la publicació de la seva obra cabdal *Governing the Commons. The evolution of Institutions for Collective Action* (Ostrom, 1990). Els béns comuns no són béns de lliure accés destinats a la sobreexplotació quan no hi ha la intervenció de l'Estat o del mercat, sinó que són béns gestionats per comunitats d'usuaris, a les quals proporcionen un recurs necessari, amb sistemes de governança sofisticats destinats a millorar la resiliència del recurs i la seva sostenibilitat.

Des d'un punt de vista legal, els béns comunals típics<sup>18</sup> a Catalunya són terrenys de titularitat de l'Administració local, en concret els ajuntaments i les entitats municipals descentralitzades, tot i que en la jurisprudència es troben precedents d'interpretació que atribueixen titularitat compartida entre el municipi i els veïns (Bocanegra, 2008). Generalment, el benefici que se'n treu recau en la comunitat de veïns que hi viu, que té uns drets i uns deures. Històricament, aquests béns eren la base de subsistència de les petites comunitats agràries, que els permetia abastir-se de diferents recursos naturals (llenya, pastures, etc.) i fer ús d'infraestructures compartides (molins, recs, etc.). Aquests usos estaven regulats sota normes estrictes, generalment no escrites, que en molts casos han facilitat una gestió sostenible del recurs durant centenars d'anys.<sup>19</sup>

Tot i així, tal com afirma Bringué (2003), els usos de les muntanyes actuals són escorrialles d'un model d'usos tradicionals que abraçava molts més aspectes i que s'articulava en un sistema de drets i solidaritats col·lectives amb una lògica interna. Tot i així, encara hi ha comunitats que són conscients dels seus drets comunals i els exerceixen amb zel, encara que es troben en regressió progressiva si no s'hi posa remei.

Actualment, a banda dels usos tradicionals, en els béns comunals s'hi duen a terme activitats relacionades amb l'aprofitament energètic, el turisme (esquí, senderisme, aventura, etc.) o ocupacions per infraestructures energètiques o de telecomunicacions,

---

18. Segons la classificació proposada per Bocanegra (2008), els béns comunals atípics engloben una gran varietat de configuracions comunitàries la regulació dels quals es troba en lleis especials o simplement és inexistent, i els costums serveixen de base (p. ex., els monts veïnals en mà comuna).

19. La gestió i la regulació d'aquests béns ha propiciat que s'hi hagi mantingut una gran diversitat biològica.

que en molts casos no s'adapten al model d'aprofitament, de gestió i de governança que portaven a terme les comunitats de veïns (Fundació Món Rural i IDAPA, 2016).

El futur hauria de tenir els béns comunals com una referència de sostenibilitat territorial i donar-los el valor que han tingut com a model de participació ciutadana en la gestió dels recursos naturals. Alguns experts (entre altres, Lopes i Díaz-Maroto, 2018) apunten que les comunitats propietàries o usufructuàries de les terres comunals actualment semblen tenir les condicions per a gestionar amb èxit els seus béns comuns si els comuners són capaços de mobilitzar i organitzar les seves comunitats. A aquest efecte, haurien de poder posar en valor: i) el patrimoni cultural i patrimonial; ii) els recursos naturals i el potencial de conservació de la biodiversitat; iii) els potencials productius; iv) els nous usos presentats per les seves terres.

Un projecte exemplar i d'èxit que confirma les premisses anteriors és el projecte «Montes de Socios» impulsat per l'Asociación Forestal de Soria, que l'any 2017 va ser guardonat a escala internacional amb el Premi Elinor Ostrom.<sup>20</sup> Aquesta iniciativa pretén recuperar el concepte de comunitat local d'una manera innovadora, involucrant tant les persones encara residents en els pobles com les que en viuen fora, però que s'hi senten vinculades. Aquest acostament rural-urbà, a més d'aportar un nombre elevat de noves persones als models comunals que garanteix la pròpia persistència del comunal (s'afavoreix el seu rejuveniment i l'equitat i la integració social de certs perfils socials), enriqueix el model de governança en aportar noves maneres d'entendre les relacions entre les persones i els recursos naturals, tenint en compte que la nova comunitat local incorpora persones de l'àmbit urbà i professionals de perfils heterogenis.

Així doncs, calen solucions innovadores que permetin gestionar amb finalitat social les rendes generades a partir de la gestió dels béns comunals.<sup>21</sup> Aquests recursos podrien destinar-se a fixar població en el territori mitjançant l'estabilització d'una certa activitat primària o d'iniciatives d'economia verda i social, entre d'altres.

I finalment, però no menys important, cal tenir ben present que Internet i la digitalització del món estan obrint la porta a un sistema econòmic altra volta basat en els comuns (Benkler, 2006).<sup>22</sup> És en aquest canvi de paradigma, que està generant la transformació tecnològica basada en Internet, que la gestió comunal tradicional ha de

---

20. <<http://elinorostromaward.org/>>.

21. Les rendes obtingudes a través dels arrendaments de pastures, de la fusta, dels cànons i taxes per l'ocupació per a usos turístics, energia, esportius, etc.

22. Exemples d'aquesta visió són el programari lliure o la Viquipèdia.

trobar inspiració i teixir complicitats per tornar a ésser una estratègia real de desenvolupament sostenible i de benestar per a les seves comunitats.

## 6. CONCLUSIONS

Les forces intrínseques del nostre sistema econòmic comporten una desatenció als béns públics i el patrimoni natural no n'és una excepció. Això exigeix un rol per part d'una Administració pública que actuï segons una altra lògica i que garanteixi els objectius de conservació als quals el mercat per si sol no ens portarà.

La intervenció de l'Administració es pot manifestar de moltes diverses maneres, però més enllà d'un paper planificador i educatiu, tindrà a grans trets dues línies d'actuació: acotar el mercat, limitant l'entrada de la lògica mercantil sobre els recursos que es volen protegir (p. ex., regulant els espais naturals protegits i les activitats que s'hi poden desenvolupar), i modular-lo.

Aquest article s'ha ocupat d'això segon, suggerint possibles incentius econòmics per a les activitats positives per a la conservació i desincentius per a les negatives. Compensant les externalitats positives i gravant les negatives no solament s'aconseguirien millores ambientals, sinó que es faria més eficient el funcionament dels mercats.

La necessitat que la fiscalitat ambiental afavoridora de la conservació del patrimoni natural abasti àmbits (com les polítiques de sòl o industrial) que depassen estrictament l'àmbit competencial de les unitats departamentals responsables exigeix una acció coordinada dels diferents departaments de la Generalitat que fins ara no s'ha donat suficientment.

La Generalitat pot impulsar mesures addicionals de fiscalitat ambiental, algunes de les quals específicament adreçades a la conservació del patrimoni natural. Entre aquestes mesures ens semblen particularment potents un possible impost sobre el canvi d'usos del sòl o sobre certs usos en terreny no urbanitzable. També ens semblaria important establir beneficis fiscals sobre activitats de conservació del patrimoni natural, com ara la custòdia del territori.

Tanmateix, el marge competencial està definit per normativa d'àmbit estatal, de manera que, sense entrar en debats que escapen a aquest capítol, és clar que disposar d'instruments d'Estat permetria incidir en els grans tributs (societats, hidrocarburs, renda,

IVA, etc.), sobre els quals ara no es té incidència o només se'n té sobre la seva part autonòmica.

Paral·lelament a un marc fiscal coherent amb els objectius de conservació marcats a escala internacional, la Generalitat ha de desenvolupar estructures legals, institucionals i de governança que en facilitin el compliment i que clarament tenen un impacte econòmic positiu, principalment a llarg termini. A l'article s'ha presentat el cas dels espais naturals protegits i el seu efecte dinamitzador de noves economies impulsores del desenvolupament rural: fixant població al medi rural, incorporant formes d'agricultura respectuoses, promovent el turisme rural, desenvolupant productes locals amb distintiu, etc.

De manera complementària a les polítiques públiques de conservació, s'ha anat desenvolupant un tercer sector articulat principalment al voltant del concepte de custòdia del territori, que està assolint resultats destacables quant a conservació de la biodiversitat, empoderament ciutadà i també dinamització econòmica (sovint amb un enfocament social i solidari). Tot i així, encara té molt camí a recórrer si es compara amb països amb una llarga tradició en conservació cívica i privada (Regne Unit, Estats Units, etc.).

L'article també apunta als béns comunals i a la gestió comunal pel seu potencial en termes de conservació i desenvolupament rural a Catalunya.

Per avançar cap a una gestió del patrimoni natural que s'orienti a les prioritats ambientals i per al bé col·lectiu, cal que el sistema econòmic sigui consistent amb aquests objectius, i no pas contradictori, com molt sovint passa actualment. Aquest article ha apuntat alguns elements que permetrien avançar en aquesta direcció.

## REFERÈNCIES

- BARREIRA, A. (coord.); RODRÍGUEZ-GUERRA, M.; PUIG VENTOSA, I.; BRUFAO CURIEL, P. (2010). *Estudio jurídico sobre la custodia del territorio. Plataforma de Custodia del Territorio de la Fundación Biodiversidad* [en línia]. <[http://custodia-territorio.es/sites/default/files/archivos/estudiocustodiaterritorio\\_final.pdf](http://custodia-territorio.es/sites/default/files/archivos/estudiocustodiaterritorio_final.pdf)>.
- BENKLER, Y. (2006). *The Wealth of Networks: How Social Production Transforms Markets and Freedom*. New Haven, Conn: Yale University Press.
- BOCANEGRA, R. (2008). *Bienes comunales y vecinales*. Madrid: Iustel.
- BRINGUÉ, J. (2003). «Els béns comunals al Pallars Sobirà en el seu context històric». A: *Els béns comunals i la gestió del territori al Pirineu català*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- COSTANZA, R.; D'ARGE, R.; DE GROOT, R.; FARBER, S.; GRASSO, M.; HANNON, B.; LIMBURG, K.; NAEEM, S.; O'NEILL, R. V.; PARUELO, J.; RASKIN, R. G. (1997). «The value of the world's ecosystem services and natural capital». *Nature*, núm. 387 (6630), p. 253.
- COSTANZA, R.; DE GROOT, R.; SUTTON, P.; VAN DER PLOEG, S.; ANDERSON, S. J.; KUBISZEWSKI, I.; FARBER, S.; TURNER, R. K. (2014). «Changes in the global value of ecosystem services». *Global Environmental Change*, núm. 26, p. 152-158.
- ENGEL, S.; PAGIOLA, S.; WUNDER, S. (2008). «Designing payments for environmental services in theory and practice: an overview of the issues». *Ecological Economics*, núm. 65, p. 663-674.
- ENT MEDI AMBIENT I GESTIÓ (2006). *Proposta d'instruments econòmics i fiscals per a l'avantprojecte de llei de conservació de la biodiversitat i el patrimoni natural de Catalunya*. Per encàrrec del Departament de Medi Ambient i Habitatge.
- ENT MEDI AMBIENT I GESTIÓ (2013). *Preparació, conducció i acompanyament d'un grup de treball tècnic sobre instruments fiscals i conservació del patrimoni natural i la biodiversitat*. Per encàrrec del Departament de Territori i Sostenibilitat.
- EUROSTAT (2019) *Environmental tax statistics*. <[https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Environmental\\_tax\\_statistics](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Environmental_tax_statistics)>
- FUNDACIÓ MÓN RURAL I IDAPA (2016). *Béns comunals. Un sistema d'organització del passat per gestionar el present*. Grup de Treball sobre Termes i Béns Comunals del Pallars Sobirà [en línia]. <[http://www.fmr.cat/sites/default/files/adjunts-fons/bens\\_comunals\\_fmr\\_idapa\\_web.pdf](http://www.fmr.cat/sites/default/files/adjunts-fons/bens_comunals_fmr_idapa_web.pdf)>.

- HARDIN, G. (1968). «The Tragedy of the Commons». *Science*, núm. 13, vol. 162, Issue 3859, p. 1243-1248.
- INSTITUT CERDÀ (2015). *Impacte econòmic i social dels espais naturals protegits de Catalunya*. Obra Social la Caixa [en línia].  
<[https://obrasociallacaixa.org/documents/10280/586356/impacto\\_economico\\_y\\_social\\_espacios\\_naturales\\_protegidos\\_catalunya\\_metodologico\\_ca.pdf/4fc7f6e0-0a48-49f1-84a3-d285270d90ba](https://obrasociallacaixa.org/documents/10280/586356/impacto_economico_y_social_espacios_naturales_protegidos_catalunya_metodologico_ca.pdf/4fc7f6e0-0a48-49f1-84a3-d285270d90ba)>.
- IEEP [Institute for European Environmental Policy] (2013). *The Economic benefits of the Natura 2000 Network*. European Commission [en línia].  
<[http://ec.europa.eu/environment/nature/natura2000/financing/docs/ENV-12-018\\_LR\\_Final1.pdf](http://ec.europa.eu/environment/nature/natura2000/financing/docs/ENV-12-018_LR_Final1.pdf)>.
- LOPES, J. A.; DÍAZ-MAROTO, I. J. (2018). «Communal lands and rural development in the northwestern Iberian peninsula». *Agrogor International Journal*, vol. 3, Issue 1.
- OSTROM, E. (1990). *Governing the Commons: The Evolution of Institutions for Collective Action*, p. 302. DOI: 10.1017/CBO9780511807763.
- PAGIOLA, S. (2002). «Paying for Water Services in Central America: Learning from Costa Rica». A: PAGIOLA, S.; BISHOP, J.; LANDELL-MILLS, N. (ed.). *Selling Forest Environmental Services, Market-based Mechanisms for Conservation and Development*. Londres: Earthscan.
- PUIG VENTOSA, I. (coord.); GONZÁLEZ PUIG, A. (2009). *Sostenibilitat i finances municipals. Diagnòstic i propostes per als ens locals de Catalunya*. Consell Assessor per al Desenvolupament Sostenible (CADS). (Documents de recerca; 16) [en línia].  
<[http://cads.gencat.cat/web/.content/Documents/Publicacions/DDR\\_16\\_pdf\\_web.pdf](http://cads.gencat.cat/web/.content/Documents/Publicacions/DDR_16_pdf_web.pdf)>.
- PUIG VENTOSA, I. (coord.); CALAF FORN, M. (2012). *Identificació d'incentius a incloure a les ordenances fiscals dels municipis en matèria de custòdia del territori*. (Documents ocasionals de la XCT; 21) [en línia].  
<[http://www.xct.cat/mm/file/cdr/do\\_xct\\_21\\_propostes\\_ordenances%20fiscals\\_CdT.pdf](http://www.xct.cat/mm/file/cdr/do_xct_21_propostes_ordenances%20fiscals_CdT.pdf)>.
- PUIG VENTOSA, I. (COORD.); FREIRE GONZÁLEZ, J.; CALAF FORN, M.; JOFRA SORA, M.; RODRIGO ARIBAU, J. (2014). *Mecanismos innovadores de financiación, sistema para la aplicación de los mecanismos, y metodología para instrumentalizar un sistema de Pagos por Servicios Ambientales en la Red Natura 2000*. Encarregat per la Fundación Biodiversidad [en línia].  
<<http://prioridadrednatura2000.es/sites/default/files/instrumentos-innovadores.pdf>>.



- RODRIGO, J. (2015). *Anàlisi dels recursos i necessitats de les entitats de custòdia membres de la XCT*. Xarxa de Custòdia del Territori [en línia]. <[http://www.xct.cat/mm/file/2016/Informe\\_visites\\_def.pdf](http://www.xct.cat/mm/file/2016/Informe_visites_def.pdf)>.
- RODRIGO, J.; RIOUFOL, V. (ed.) (2017). *Supporting access to land for farmers in Europe: Experiences and potential of local authorities*. Access to Land Network, Crest.
- SABATÉ, X. (2015). *Guia per a la gestió col·laborativa d'espais i equipaments públics*. Generalitat de Catalunya. Departament de Governació i Relacions Institucionals. (Guies breus de participació ciutadana; 5) [en línia]. <[http://governobert.gencat.cat/web/.content/30\\_ParticipacioCiutadana/02\\_Mon\\_local/guies\\_de\\_participacio\\_ciutadana\\_al\\_mon\\_local/Guia\\_per\\_a\\_la\\_gestio\\_collaborativa\\_despais\\_i\\_equipaments\\_publics/5-guia\\_gestio.pdf](http://governobert.gencat.cat/web/.content/30_ParticipacioCiutadana/02_Mon_local/guies_de_participacio_ciutadana_al_mon_local/Guia_per_a_la_gestio_collaborativa_despais_i_equipaments_publics/5-guia_gestio.pdf)>.
- XARXA DE CUSTÒDIA DEL TERRITORI (2010). *Guia de bones pràctiques de RSE i custòdia del territori* [en línia]. <[http://www.xct.cat/mm/file/cdr/GUIA%20BONES%20PRACTIQUES\\_definitiva.pdf](http://www.xct.cat/mm/file/cdr/GUIA%20BONES%20PRACTIQUES_definitiva.pdf)>.